

VALORIFICAREA CARACTERULUI PRAGMATIC AL COMUNICĂRII JURIDICE

Rodica Ciobanu, dr., conf.univ., USM, Catedra istoria și teoria dreptului

Abstract: *This article points out the importance of studying a domain which has a strong pragmatic character for the juridical theory and practice. It focuses on juridical communication. By highlighting some key moments of the juridical communication, the article intends to be an argument in favour of having and developing the communicative abilities for the activity of a lawyer.*

A fi profesionist al domeniului înseamnă a poseda cunoștințe teoretice profunde și abilități practice. În domeniul dreptului esența profesionalismului este reflectat prin specificul activităților teoretice și practice zilnice, diferențiindu-se de activitatea subiecților nejurisți prin nivelul de conștiință și cultură juridică. Raportarea conceptului profesionalism unui subiect al acțiunii în drept ar putea însemna: 1. Acțiunea realizată în conformitate cu regulile acceptate la nivel profesional și social, în concordanță cu cerințele statutului și rolului social/profesional (deputat, consilier, procuror, avocat, etc.). 2. Respectarea cerințelor cu caracter normativ (juridic și moral), psihologic, politic, estetic care trebuie să fie prezente în procesul activității profesionale, dar și în rezultatele obținute. Or, activitatea unei persoane nu poate veni în contradicție cu cele mai elementare norme de conduită morală, dar și în contradicție cu norma de drept; 3. Recunoașterea profesionalismului și remunerarea corespunzător muncii calificate realizate; 4. Conștientizarea gradului înalt de responsabilitate pentru orice acțiune ce contravine legii; 5. Persoana care și-a asumat, odată cu încadrarea sa în facultate, apoi prin angajarea în câmpul muncii, rolul de jurist (indiferent de domeniul în care activează: notariat, avocatură, procuratură, consultanță etc.) trebuie să-și onoreze toate obligațiunile prevăzute de fișa postului, de contractul individual de muncă, etc. [1].

În acest context, considerăm că în meseria de jurist comunicarea este una dintre abilitățile practice esențiale și căreia trebuie să-i fie acordată a atenție sporită. Cunoscut este faptul că comunicarea poate să se realizeze în formate și contexte absolut diferite, precum și poate avea forme diverse de realizare. În general, comunicarea juridică este raportată diverselor acțiuni, cum ar fi, spre exemplu, comunicarea cu cetățenii ce s-au adresat după ajutor, consultația juridică, munca operativă de investigare etc., toate fiind activități ce se realizează în dependență de anumite obiective cu caracter profesional. În majoritatea cazurilor nu este vorba despre o simplă discuție între un jurist cu o altă persoană, ci un act de comportament civilizată și acțiune, realizat în scopul soluționării anumitor probleme cu caracter juridic, a unor probleme profesionale [2]. Dovada profesionalismului în cadrul comunicării juridice este rezultatul obținut (mărturiilor, aflarea adevărului, schimbarea comportamentului unui cetățean în direcția respectării prescripțiilor legale etc.) prin utilizarea limbajului profesional, a diferitor forme și mijloace de comunicare, ce nu vin în contradicție cu legislația în vigoare. Corespunzător, aplicarea dreptului presupune nu doar cunoștințe teoreti-

ce, dar și abilități practice de realizare a unei comunicări eficiente prin adaptarea la persoană/e, context, situații etc. Printre alte abilități practice comunicarea juridică este cea care ne ajută să:

- prevenim încălcarea drepturilor și libertăților;
- înlăturăm riscul de a greși, de a abuza sau de a persista în greșeală;
- economisim timp și bani adresându-ne documentat chiar acelor organe ale statului obligate să ne apere;
- avem o conduită ce nu va intra în conflict cu legea;
- avem o putere de convingere, argumente și succes în identificarea și buna folosire a probelor în apărare sau în acuzare după caz;
- înțelegem locul și rolul persoanelor, autorităților, societății în domeniul comunicării [3].

Din cele menționate pînă la acest moment invocăm două aspecte esențiale în argumentarea necesității tratării temei comunicării juridice: importanța prezenței abilității de comunicare în profesia dreptului pentru o soluționare cât mai eficientă a sarcinilor și creșterea calității comunicării realizate de către specialistul în drept atât la nivel profesional, cât și social; conștientizarea importanței valorificării comunicării eficiente în activitatea profesională prin respectarea principiilor, regulilor specifice și a normelor.

În lucrările autorilor care au abordat probleme legate de comunicarea juridică se menționează importanța respectării principiilor care vin în concordanță cu principiile generale ale dreptului.

Printre principiile de bază ale comunicării juridice sunt menționate: - Principiul cooperării, care scoate în evidență caracterul cooperant al comunicării umane, în general, și al comunicării juridice în particular. Acest principiu este legat de caracterul eminent interacțional (social) al omului. Unicitatea ființei umane rezidă în capacitatea sa de a comunica cooperant, pentru realizarea unor scopuri comune [4]; - Principiul măsurii. Acest principiu face trimitere la capacitatea persoanei de a-și dirija comunicarea astfel încât să nu vorbească nici mai mult, nici mai puțin decît este necesar pentru a obține realizarea scopului urmărit prin comunicare; - Principiul adevărului, care se referă la veridicitatea informației cu care operăm. În acest sens, Aristotel [5] spunea că o afirmație sau o negație este adevărată dacă leagă sau desparte în mintea noastră ceea ce e legat sau despărțit în realitate, despre care afirmă sau neagă. Tratarea acestei probleme are incidențe cu logica, deoarece se referă la stabilirea valorii de adevăr a propozițiilor logice. Propozițiile logice posedă existență în

gândirea umană, iar semnificația acestora este redată prin intermediul propozițiilor lingvistice. Emițătorul mesajelor va căuta să folosească cuvinte ce redau un sens anume nu numai la nivel cognitiv, dar și afectiv. În cele din urmă menționăm că juristul, în orice condiții trebuie să țină cont de valoarea de adevăr a opiniilor prezentate și a celor cu care operează; - Principiul utilității și căutării de soluții. Nu există comunicare care se realizează fără a fi dirijată de tendința de a satisface o necesitate. În acest sens orice act de comunicare ce este realizat trebuie să fie util pe plan profesional și să contribuie la soluționarea problemelor și realizarea sarcinilor profesionale; - principiul clarității sau principiul abilității de exprimare a ideilor clar și convingător. Capacitatea de a te face înțeles și a fi convingător este una esențială, deoarece cu cât mai succinte sunt explicațiile, clare sunt revendicările cu atât mai mult vom fi apreciați, în același timp prin aceste calități vom da dovadă de respect, responsabilitate, consecvență, gândire strategică, etc.; - Principiul ascultării, indică implicare (rațională și emoțională) în discuție și este un indiciu al inteligenței. Ascultarea semnificând, în acest context capacitatea de a trece prin gândirea personală situația de comunicare în care sîntem implicați. Ascultarea activă face ca să fie sesizate lucrurile importante, să se facă distincție între lucruri, oameni, evenimente, situații și determină formularea de concluzii, permite evaluări și luări de poziții; - Principiul individualizării, indică atitudini specifice pentru fiecare interlocutor în parte, căci nu putem și nici nu trebuie să-i tratăm pe toți la fel, să folosim aceleași unități de măsură. Asume acest principiu și ne indică imposibilitatea existenței unor modele universal-valabile în comunicare.

În general, dacă ne referim la termenul comunicare, acesta se referă la o legătură, unitară, biunivocă sau multiplă între două sau mai multe persoane (entități). Această legătură poate avea diverse forme determinate de diversitatea subiecților între care există un anumit gen de relații. La fel, comunicarea poate avea loc într-un singur sens, în ambele sensuri sau în mai multe sensuri, totul depinzând de sistemul de referință la care ne raportăm. În Cahiers de L' Education Nationale (nr.65, mai 1988) se arată: „Comunicarea nu este o funcție separată, adăugată celorlalte. Ea este primul nostru instrument de muncă. Toate demersurile noastre sunt demersuri de comunicare” [6]. Asupra termenului de comunicare există o mare diversitate de definiții, fiecare dintre acestea specificând o anumită dimensiune. Generalizînd, comunicarea este interacțiune, interpretare comună, relație, acțiune, efect, etc. [7]

Spre deosebire de explicațiile termenului comunicare în general, comunicarea juridică implică semnificațiile elementelor structurale și relaționale ce compun sistemul juridic, în care un rol important îl are limbajul juridic. Astfel, *comunicarea juridică cuprinde totalitatea procedurilor juridice aflate la îndemâna teoreticienilor și practicienilor dreptului, fiind utilizate de către aceștia, în perimetrul instituțiilor abilitate, în scopul aplicării concrete a normelor la realitatea vieții sociale* [8]. Forma generală în care se încadrează comunicarea juridică relevă concepte, subiecți, legi proprii domeniului, unui anumit spațiu, timp și multe alte dimensiuni specifice comunicării realizate în arealul dreptului. Adică fiecărui sistem îi co-

respunde un tip specific de comunicare, care are reguli și mecanisme proprii de realizare, similară fiind și situația în cazul în care vorbim despre domeniul de aplicare, și nu doar, a dreptului.

Astfel, comunicarea juridică este un tip specific de comunicare profesională, este o formă specifică de interacțiune a unui jurist cu alți membri ai mediului profesional sau membri ai societății, prin intermediul căreia se realizează relațiile profesionale și sociale [9].

Chiar dacă în unele dintre cazuri comunicarea juridică este tratată într-o formă destul de simplistă - ca schimb de cuvinte și informații, vom vedea că în cazul comunicării juridice pe lângă subiecți avem implicate relații specifice care conferă esență, substanță, profunzime acestui domeniu.

În literatura ce are ca subiect tratarea comunicării juridice este făcută distincție între mai multe tipuri de relații ce pot fi utilizate în tratarea esenței comunicării juridice. Astfel, sunt menționate următoarele tipuri de relații [10]:

- Relații spațial-oficiale, care au ca scop căutarea și oferirea de soluții eficiente la o problemă cu caracter juridic. În cadrul acestei relații scopul, sarcinile, contextul au rolul de a influența asupra procesului de desfășurare a comunicării și asupra rezultatului final;

- Relații cu caracter juridic, în cadrul cărora apar anumite raporturi juridice, ce determină ordinea în care fiecare dintre părți poate să-și revendice drepturi, dar și asumarea anumitor obligații. În acest cadru comunicarea juristului are loc strict în concordanță cu respectarea normei de drept, lucru pe care îl înțelege fiecare dintre părțile implicate în comunicare. Este important de menționat, în acest caz, amprenta pe care o lasă factorul psihologic asupra caracterului comunicării;

- Relații ce indică diferența de statut și rol. În acest caz, comunicarea juridică, nu este genul unei comunicări care are loc între doi prieteni, ce comunică de la egal la egal, mai degrabă ar putea fi vorba despre o relație de subordonare. Pentru subiecții implicați în cadrul acestui gen de comunicare situația comunicațională este foarte clară, este a relație conștientă de încadrare în realizarea comunicării și care stabilește din start rolul fiecărui actor;

- Relația de comunicare are caracter evaluativ și de cunoaștere. Persoanele care au intrat în contact de comunicare cu mare atenție se examinează reciproc și apoi decid ce să vorbească, cum să vorbească, ce nu trebuie să spună etc. Acest tip de relație prin caracterul evaluativ reprezintă o testare a nivelului de satisfacere a așteptărilor și a nivelului de încredere reciprocă a persoanelor implicate. Pe parcursul derulării actului de comunicare nivelul de încredere reciprocă fie crește fie scade, corespunzător și așteptările în vederea găsirii unei soluții amiabile la o anumită problemă fie cresc fie scad, totul depinzând de modul în care se realizează comunicarea. În același timp este implicarea activă a persoanelor în direcția implicării în comunicare a cunoașterii atât senzoriale, cât și raționale;

- Relația de comunicare are caracter interpersonal, și individualizat. De obicei, în cadrul meseriei de jurist nu sunt implicate în comunicare aparate tehnice, ci subiecți, cu valoarea de personalitate, care împărtășesc anumite valori, norme, principii în dependență de care au atitudini, fie

de simpatie fie antipatie, exprimate față de partenerul de comunicare, predispoziții de a comunica eficient sau conflictual, au tendința de a influența/persuada/manipula prin utilizarea tuturor mijloacele pe care le au la îndemână;

– Caracterul informațional al relației. Prin intermediul comunicării are loc schimbul de informații dintre persoanele angajate în comunicare. Așa cum comunicarea orală ne oferă informații tot așa și comunicarea nonverbală are caracter informativ, sau poate chiar ne poate aduce un surplus informațional, fapt ce ar trebui să determine subiecții comunicării ca să nu o neglijeze.

Din cele menționate până la acest moment rezultă că prin intermediul comunicării juridice nu doar se transmit și se primesc informații, dar se realizează mult mai mult. Persoanele angajate în comunicare intră în contact, stabilesc anumite tipuri de relații, poate chiar și la nivel personal, se studiază reciproc, se influențează reciproc, își asumă un anumit tip de comportament, își apără și promovează interese. Dar ceea ce este mai important, este faptul că eficiența comunicării juridice depinde de fiecare persoană în parte, de dorința de a-și dezvolta și aprofunda această abilitate.

În vederea ridicării performanțelor în cadrul comunicării juridice, în literatura de specialitate găsim formulate mai multe reguli referitoare la modul de realizare a comunicării juridice. Astfel în continuare ne vom referi la câteva dintre acestea [11]:

1. Regula condițiilor psihologice. Juristul trebuie să ia în calcul caracterul formal al comunicării juridice, fapt ce o deosebește esențial de alte tipuri de comunicare. În fiecare dintre situațiile cu care se ciocnește zi de zi un jurist trebuie să se gândească la mijloacele de comunicare pe care le va utiliza și la impedimentele ce ar putea să apară în înțelegerea corectă, aprecierea stării de fapt și de drept, alegerea căilor de comunicare și soluționare a problemelor, intențiile subiecților comunicării, selectarea și utilizarea celor mai eficiente mijloace. Această regulă solicită din partea subiectului comunicării juridice întrunirea mai multor condiții: - prezența unui cadru oficial de realizare a comunicării; - formularea unor decizii favorabile pentru soluționarea problemei; - conștientizarea comportamentului pe care-l va urma și a poziției pe care o va avea juristul; - selectarea și crearea unei atmosfere favorabile pentru realizarea comunicării juridice; - formularea din timp a unor întrebări generale, pentru ca din acestea să rezulte celelalte întrebări, care vin în concordanță cu sarcina pe care și-a pus-o pentru a fi realizată prin comunicare; - studierea interlocutorului și individualizarea modului de comunicare, luarea în calcul a particularităților de natură psihologică și a situației concrete în care se află subiecții actului de comunicare; - selectare strategiei de comunicare și de influență ce corespund normei de drept în vigoare.

2. Regula anticipării (stabilirea scopului și a scenariului comunicării). În fiecare dintre situații trebuie să ne gândim cum vom comunica, luând în calcul scopul, sarcinile, întrebările la care vrem să obținem răspunsul, să ne gândim la ceea ce numim individualizarea comunicării. Este important ca în mintea noastră să fie prezentă „harta”, imaginea clară a modului de realizare a comunicării, lucru ce va oferi răspuns la următoarele întrebări: ce trebuie să

obținem prin comunicare și cum, prin ce mijloace vom putea realiza obiectivele.

3. Regula precauției în comunicare. Această regulă presupune luarea în calcul a consecințelor care pot să survină atunci când juristul a pronunțat anumite cuvinte, neavând o intenție negativă, dar care pot fi interpretate în defavoarea acestuia (cazul Muruiana). Trebuie să ne gândim nu doar la ceea ce spunem, dar și cum vom spune. Uneori o expresie simplă, tonalitatea cu care a fost pronunțată, pot fi interpretate incorect, pot influența anumite relații între noi și ceilalți, pot provoca situații de conflict, și probleme de durată.

În afară de aceste reguli generale, în literatură mai întâlnim și așa numitele procedee ale comunicării, printre care menționăm [12]:

1. Crearea unor condiții favorabile pentru soluționarea sarcinilor comunicării juridice. Acest procedeu include: - *regula condițiilor inițiale favorabile comunicării*, ce presupune faptul că pentru a reuși în comunicare este nevoie ca, chiar de la început, să existe condiții favorabile pentru realizarea comunicării. Spre exemplu, oamenii preferă să comunice în particular („între patru ochi”), din motiv că prezența mai multor persoane determină manifestarea diverselor categorii de bariere comunicaționale (fie psihologice, fie fiziologice) care pot influența negativ comunicare. Sau de pildă, comunicarea care se realizează în cadrul biroului, unde juristul se află la masa sa de lucru, iar celălalt în față pe scaun, este o situație ce scoate în evidență diferența de statut și rol. În schimb, dacă actorii comunicării se află așezați alături într-un fotoliu confortabil, se creează iluzia egalității între partenerii de comunicare, apare sentimentul de comunicare de la egal la egal, se scoate în evidență caracterul neformal al comunicării și crește nivelul de încredere - lucruri ce fac persoana ca să se descătușeze; și - *regula creării impresiilor pozitive*. Această regulă mai degrabă se referă la exteriorul juristului, decât la modul în care acesta comunică. Juristul trebuie să aibă un exterior îngrijit, fața trebuie să emane calmitate, siguranță, atenție și predispoziție de a asculta interlocutorul. Imaginea pozitivă a juristului crește dacă acesta se salută cu cetățeanul, se ridică, îi iese în întâmpinare, invită persoana să se așeze și să-i povestească cu ce problemă a venit. Uneori este bine ca juristul să creeze impresia că este o persoană foarte simplă, ca și cel cu care comunică, alături să creeze imaginea oficialului ce reprezintă puterea legală. În acest context am modelat doar câteva situații de comunicare, dar în realitate ele pot fi foarte diverse. Ceea ce putem deduce pe post de concluzie la acest moment se referă la capacitatea juristului de a conștientiza, aprecia situația de comunicare și în consecință de a se adapta interlocutorului, pentru ca să-și realizeze scopurile, obiectivele activității sale profesionale. Probabil că în acest context dăm dovadă de machiavelism, dar considerăm că uneori este cazul să ne conducem de maxima Scopul scuză mijloacele.

2. *Dezvoltarea nivelului de încredere pe parcursul realizării comunicării.* Ceea ce am menționat prin intermediul procedurii anterioare se referă la faptul că până a comunica trebuie să fim înclinați spre a iniția o comunicare eficientă. Întru realizarea acestui deziderat este indicată respectarea următoarelor reguli: - *Regula autorității, dreptății și bunelor intenții din partea reprezentanților organelor puterii.* Juristul este reprezentantul puterii de stat, angajat al instituțiilor statului și din acest motiv el trebuie să nu uite niciodată că comunică nu din numele său ci cel al statului, al legii, fapt ce determină un grad înalt de atenție, obiectivitate și responsabilitate. Un început bun al comunicării va fi dacă juristul va avea o expresie calmă a feței și o intonație liniștită a vocii. Pe parcursul comunicării juristul trebuie să manifeste abilități de bun comunicator. Persoana care posedă abilități comunicaționale este caracterizată prin prezența tactului, capacitatea de a conduce discuția în direcția în care are nevoie, abilitatea de a asculta, capacitatea de a stabili contactul psihologic cu interlocutorul, știe să formuleze întrebări, pentru ca să primească răspunsuri; - *Regula dialogului.* Este necesar de a crea o atmosferă de dialog și nu monolog, deoarece pe o persoană ce comunică activ este mai ușor și mai simplu s-o înțelege, să obții informații necesare, să urmărești poziția pe care o are. Pentru acesta este nevoie ca pe lângă faptul că îi propunem interlocutorului să vorbească, nu trebuie să începem de la întrebări complexe și dureroase pentru ea, căci ar putea să se închidă în sine și atunci nu vom mai reuși să comunicăm. Cel mai bine este să-i dăm posibilitatea celui alt să se calmeze, să se adapteze. În această privință, unii autori recomandă, angajaților instituțiilor statului, organelor de drept să înceapă discuția cu întrebări care nu obligă persoana la nimic, de genul: Cum ați ajuns la noi? Veniți de la servicii? Unde lucrați? Ce meserie aveți? Unde locuiți? Aveți familie? etc. și apoi începem a conduce discuția în direcția în care avem nevoie ca să se dezvolte; - *Regula atenției.* Prin întreaga sa înfățișare – poziția corpului, expresia feței și ochilor, voce - să exprimăm dorința de a ne clarifica obiectiv și imparțial în problemă. Este inacceptabil ca în timpul discuției să fim preocupați de alte lucruri (udăm flori, răsfoim un ziar, vorbim la telefon, etc) sau să arătăm prin comportament că ne grăbim, uitându-ne la ceas, ș.a. - *Regula ascultării active.* Ascultă, Studiază, Înțelege, Apreciază - sunt cuvintele cheie, ce caracterizează această regulă. Expunându-se asupra unei probleme, sau răspunzând la întrebări, interlocutorul nu doar ne informează, comunică, dar își exprimă atitudinea față de jurist și față de obiectul discuției. Din acest motiv trebuie să ascultăm nu doar cuvintele, dar persoana, să tindem să înțelegem ce vrea să ne spună și ce nu vrea să ne spună. Trebuie să fie întotdeauna prezentă ascultarea activă, care se realizează prin înclinarea corpului în direcția vorbitorului, expresia feței, contactul vizual, mimică, ochii, prin reacții la nivel nonverbal; - *Regula ascunderii emoțiilor.* În situația în care se aprind spiritele, gândirea rațională argumentele dispar. Oamenii se adresează juristului atunci când ceva îi deranjează, au o problemă care este importantă pentru ei. Atunci când persoana vorbește numai deocamdată

avea emoții, în aceste cazuri trebuie să-i dăm posibilitatea persoanei ca să se descarce emoțional, pentru ca să putem ulterior analiza situația rațional.

3. Următorul procedeu. *Obținere momentului de sinceritate în soluționarea sarcinilor trasate în comunicare.* În acest caz este vorba despre faptul că comunicarea este utilizată pentru găsirea de soluții la probleme, pentru obținerea răspunsurilor la întrebări, din această cauză prin comunicare este corect să ne clarificăm în problemă, dar nu cu oamenii cu care are loc comunicarea despre problema în cauză. Acest procedeu de asemeni are câteva reguli de bază: - Să nu insistăm pe demonstrații asupra soluțiilor prioritare. Juristul în orice situație este cel care cunoaște legea, mai bine decât un simplu cetățean, are experiență în soluționarea diverselor probleme cu caracter juridic, își formulează mai clar ideile în limbaj juridic, care de multe ori este necunoscut celui alt. Acest fapt și situația de fapt în care se află cetățeanul (este audiat, interogat, este consultat etc.) creează simțul inegalității între interlocutori, prioritatea fiind de parte juristului (situație determinată de statutul, rolul, contextul unde are loc comunicarea, cunoștințele juristului, etc.); - Studiarea interlocutorului. Acesta ne permite înțelegerea modului în care trebuie să comunicăm, să observăm schimbările care au loc la nivel de comportament și atitudine pe parcursul discuției. Însuși faptul că persoana este citată să se prezinte la sectorul de poliție, spre exemplu, deja determină o stare de tensiune, încordare, neîncredere etc.; - Prezumția încrederii. Nu trebuie ca aprioric să manifestăm neîncredere, antipatie, stereotipii față de cetățean. Trebuie să știm să evităm extremele, dintre care prin una manifestăm neîncredere față de tot ceea ce spune cetățeanul, și că acesta vrea să ne ducă în eroare, și alta că martorul este neinformați, sau invers ș.a.; - Utilizarea comunicării în scopul educării culturii juridice. În acest context menționăm că caracterul educativ are nu doar conținutul celor comunicate de jurist, dar și modul în care acesta comunică, prestația acestuia, modul în care construiește relațiile cu ceilalți, felul în care comunică. Educarea culturii juridice este nu doar o obligație civilă, dar și una profesională, ba mai mult decât atât o condiție a succesului în soluționarea problemelor ce sunt puse față de reprezentanții instituțiilor statului, organelor de drept. În acest sens putem menționa excesul de ONG-uri, ce au apărut în ultima perioadă în RM care încearcă să educe la populație respectul față de lege, să ridice nivelul de cultură juridică, să informeze cetățenii asupra unor probleme cu caracter juridic, de importanță majoră pentru societate; - Comportamentul etic. Este cazul să ne amintim că nimic nu costă mai ieftin și este apreciat cel mai scump, ca respectul. Astfel putem vorbi despre respectul persoanei și respectul legii. Respectul față de celălalt este un indiciu al nivelului de cultură și reprezintă o obligație a fiecărui individ ce aplică legea.

În concluzie, menționăm că comunicarea juridică are un caracter complex și pentru practicarea eficientă a meseriei este nevoie de a lua în calcul și registrele comunicării, începând de la comunicarea scrisă prin comunicarea verbală la comunicarea nonverbală. Chiar dacă unii ar putea considera că domeniul comunicării juridice este unul foarte simplu și un domeniu nesemnificativ pentru activitatea

profesională, noi rămânem la convingerea că aceasta este cea care face ca activitatea de zi cu zi a juristului să devină una eficientă.

Referințe:

1. Аврамцев В.В., *Психология профессионального общения юриста*. – Н.-Новгород, ВНИИ МВД РФ, 1998.

2. *Профессиональная этика сотрудников правоохранительных органов*. – Под редакцией профессора А.В.Опалева и доктора философских наук, профессора Г.В.Дубова, 2001.

3. Dabu V., *Dreptul comunicării sociale*, Comunicare.ro, București, 2000, p. 7.

4. Cf. Tomasello M., *Origins of Human Communication*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2008.

5. Mihai Gh., *Retorica tradițională și retorici moderne*, Editura All, București, 1998.

6. Bernard Miege, *Societatea cucerită de comunicare*. Collegium, Polirom, 2000, p.65.

7. Drăgan I., *Paradigme ale comunicării de masă*. Casa de Editură și Presă “Șansa” SRL, București, 1996, p.10-12.

8. Carp C., Panaite D., *Ghidul avocatului de succes*, Editura ALL BECK, București 2003, p.60.

9. Жалинский А.Э., *Профессиональная деятельность юриста*. Издательство БЕК, 1997.

10. *Приемы установления психологического контакта сотрудников ОВД с гражданами при решении оперативно-служебных задач*. - Минск, 1989 г.

11. Кореневский Ю. В., *Государственное обвинение в Условиях судебной реформы (процессуальный, тактический и нравственный аспекты)*: Методическое пособие. М., 1994.

12. *Приемы установления психологического контакта сотрудников ОВД с гражданами при решении оперативно-служебных задач*. – Минск, 1989 г.

13. Кобликов А. С., *Юридическая этика*. Учебник для вузов. — К-55 М., Издательская группа НОРМА-ИНФРА•М, 1999.

14. A. De Peretti, J.-A. Legrand, J. Boniface. *Tehnici de comunicare*. Polirom, 2001.

15. McQuaol D., Windahl S., *Modelele comunicării*.